

ТАЛАЙ БАЛА
ВЕЙП-
ТЕМЕКІГЕ
ТӘУЕЛДІ

2-бет

ҚИЫС
ЖОЛ

8-бет

ЗАҢ

ZANMEDIA.KZ

✉ zangazet@mail.ru

№40 (3571) 2 маусым 2023

газеті

Қоғамдық-саяси, құқықтық газет

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ШЕТЕЛДІК КАПИТАЛ НЕГЕ ТЕК ШИКІЗАТ ӨНДІРУГЕ ЖҰМСАЛАДЫ?

Елімізде шетелдік инвестицияның басым бөлігі шикізат секторына және оны тасымалдау мен сауда инфрақұрылымына кетіп жатыр. Мәселен, былтыр елге тартылған 28 млрд АҚШ долларының дені яғни, 12,1 млрд-ы тау-кен өнеркәсібіне, ал, 5,6 млрд-ы өңдеу өнеркәсібіне түскен. Бұдан шығатын қорытынды – Қазақстандағы шетелдік инвесторларды шикізат өндіруден басқа ешнәрсе қызықтырмайды. Бұл жөнінде Парламент Сенатында «Қазақстандағы инвестициялық ахуал және инвестициялық тартымдылық» деген тақырыпта өткен Үкімет сағатында айтылды.

(Соңы 3-бетте)

ПІКІР

РӘМІЗДЕР - МЕМЛЕКЕТ АЙБАРЫ

Тәуелсіз елдің дербестігі мен пәрменін айшықтайтын – мемлекеттік символдар. Ол ел тарихының өткені мен бүгінін сабақтастырады, ұлттың тарихын, өзіндік мінезін, айбары мен айбынын бейнелейді. Қаһармандық пен даналықты тоғыстырып, мәдениет пен менталитетті кіріктіреді.

Олар – Ту, Елтаңба, Әнұран. Елдің бетке ұстар құжаты іспеттес болған бұл құнды дүниелер бізді бүкіл әлемге танытады, әрі мемлекетіміздің өткені мен бүгінгі және болашағы арасындағы сабақтастықты мәңгілікке жалғайды. Ел азаматтарының киелі рәміздерге деген құрметінен өзгелер олардың отансүйгіштігі мен патриоттық сезімін аңғарады. Бұған мысал көп. Кез келген халықаралық додада әнұранымыз әуелесе, көк байрағымыз биікке желбіресе әрқайсысымыздың көңілімізді қуаныш пен мақтаныш кернейді. Ендеше, рәміз әрбір перзенттің отанға деген

сүйіспеншілігі мен махаббатын арттыратын күшке ие. Рәміздер – халықтың мұқалмас рухын, қаһармандығы мен даналығын, асқақ арман-тілегін жеткізетін мұра.

«Мемлекеттік рәміздер туралы» Конституциялық заң 2007 жылы 4 маусымда қабылданды. Осы заңға сәйкес жыл сайын 4 маусым ҚР Мемлекеттік рәміздер күні ретінде мерекеленеді.

Мемлекеттік рәміздер – мемлекеттің мызғымас негіздерінің бірі, патриотизмнің көрінісі, бүкіл қоғамды біріктіретін фактор, кез келген ұлт пен мемлекеттің болмысын

қалыптастырудың құрамдас бөлігі. Отанды қастерлеу, тұран елге деген шынайы құрмет мемлекеттік рәміздерді қадірлеуден басталады. Ата Заңымыздың 34-бабында: «Әркім республиканың мемлекеттік рәмізін құрметтеуге міндетті» деп жазылған. Өйткені, олар халқымыздың мақтанышы, біздің ең киелі құндылығымыз. Бір сөзбен айтқанда, ұлтымыздың рухани құндылықтарын қадірлеу –

мемлекеттік рәміздерге деген құрметтен, оны мәртебе тұтудан басталады.

Мемлекеттік рәміздерге деген құрмет – елге, жерге, Отанға деген құрмет. Осыны еліміздің әрбір азаматы сезінуі тиіс.

Марат АХТАНОВ,
Түркістан облысы Әділет
департаменті әкімшілік
бөлімінің басшысы

СӘТІ ТҮСКЕН СҰХБАТ

Аққали АХМЕТ,
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау
университетінің профессоры,
тарих ғылымдарының докторы:

«АСЫРА СІЛТЕУДІҢ СОҢЫ АШАРШЫЛЫҚ ПЕН АПАТҚА АЛЫП КЕЛДІ»

– Аққали Қабижанұлы,
1928-1938 жылдардағы қуғын-сүргін мен ашаршылық құрбандары туралы сөзді Кеңес өкіметінің қазақ жерінде қалай орнағанынан бастаған жөн секілді.

– Кеңес қоғамындағы өзгерістер өткен ғасырдың 20-30 жылдары қалыптасқан әкімшілік-әміршілдік жүйенің қыспағымен, халықтың белгілі бір бөлігін құрбан ету арқылы іске асырылды. Бұл әсіресе жер мәселесінде, ауыл шаруашылығын ұжымдастыру негізіндегі қайта құру саясатында айқын көрінді. Аштық туралы есеп пен статистикалық дерек, қуғын-сүргінге ұшыраған қазақ зиялыларының еңбектері, кімдермен қарым-қатынаста болғаны туралы материалдар бұрынғы Қауіпсіздік комитетіне түскен, одан кейін қайтарылмаған. Тіпті, бұл органға қазақ шежірелеріне дейін алдырылып, кімнің сұлтан, кімнің би-батыр болғаны жөніндегі мәлімет жинастырылған. Ашаршылық, қуғын-сүргін тарихына қатысты көптеген құжат, материалдар түрлі ведомство қоймаларында қалдырылды. Ал, олардың көпшілігі Ұлттық қауіпсіздік комитеті, Бас Прокуратура, Ішкі істер министрлігі архивтерінде сақталуда.

(Соңы 5-бетте)

СӘТІ ТҮСКЕН СҰХБАТ

Аққали АХМЕТ,
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау
университетінің профессоры,
тарих ғылымдарының докторы:

«АСЫРА СІЛТЕУДІҢ СОҢЫ АШАРШЫЛЫҚ ПЕН АПАТҚА АЛЫП КЕЛДІ»

– Аққали Қабижанұлы,
1928-1938 жылдардағы қуғын-сүргін мен ашаршылық құрбандары туралы сөзді Кеңес өкіметінің қазақ жерінде қалай орнағанынан бастаған жөн секілді.

– Кеңес қоғамындағы өзгерістер өткен ғасырдың 20-30 жылдары қалыптасқан әкімшілік-әміршілдік жүйенің қыспағымен, халықтың белгілі бір бөлігін құрбан ету арқылы іске асырылды. Бұл әсіресе жер мәселесінде, ауыл шаруашылығын ұжымдастыру негізіндегі қайта құру саясатында айқын көрінді. Аштық туралы есеп пен статистикалық дерек, қуғын-сүргінге ұшыраған қазақ зиялыларының еңбектері, кімдермен қарым-қатынаста болғаны туралы материалдар бұрынғы Қауіпсіздік комитетіне түскен, одан кейін қайтарылмаған. Тіпті, бұл органға қазақ шежірелеріне дейін алдырылып, кімнің сұлтан, кімнің би-батыр болғаны жөніндегі мәлімет жинастырылған. Ашаршылық, қуғын-сүргін тарихына қатысты көптеген құжат, материалдар түрлі ведомство қоймаларында қалдырылды. Ал, олардың көпшілігі Ұлттық қауіпсіздік комитеті, Бас Прокуратура, Ішкі істер министрлігі архивтерінде сақталуда.

(Соңы 5-бетте)

БІЛГЕН ЖӨН

ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТ

Атқарушылық іс жүргізудің де өзіндік реті бар. Ол сот процесінің соңғы қадамдары. Ол азаматтардың бұзылған құқықтарын қалпына келтіру кезеңі.

ЖЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ДАУ КӨП

А.ШАРХАНОВ, Түркістан облысының мамандандырылған ауданаралық әкімшілік сотының судьясы

Меншік, оның ішінде мұрагерлік құқығына Қазақстанда заңмен кепілдік беріледі. ҚР Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексінің 5-бабы 2-бөлігіне сәйкес, әкімшілік сот ісін жүргізудің міндеті – жария-құқықтық қатынастарда жеке тұлғалардың бұзылған немесе дау айтылатын құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін, заңды тұлғалардың құқықтарын мен заңды мүдделерін тиімді түрде қорғау және қалпына келтіру мақсатында әкімшілік істерді әділ, бейтарап және уақытты шешу.

ӘРПК-нің 9-бабы 1-бөлігіне сай, әркім бұзылған немесе дау айтылатын құқықтарын, бостандықтарын немесе заңды мүдделерін қорғау үшін осы кодексте белгіленген тәртіппен әкімшілік органға, лауазымды адамға немесе сотқа жүгінуге құқылы.

Жер учаскесіне берілген сәйкестендіру құжаттардың, яғни, мемлекеттік актілердің күштерін жою туралы талап қоюлармен талапкерлер әкімшілік соттарға жүгінуде.

Жер кодексінің 12-бабының 25-тармағына сай жер теліміне берілген мемлекеттік акті жер учаскесіне сәйкестендіру құжаты – жер, құқықтық және қала құрылысы кадастрларын жүргізу мақсатында жер учаскесінің сәйкестендіру сипаттамаларын қамтитын құжат болып танылады.

Сондықтан жер учаскесіне сәйкестендіру құжаты және нысанды пайдалануға қабылдау комиссиясының актісі құқық танушы құжат емес, сондықтан осы құқықтармен міндеттерді тудырмайды және сотта даулауға жатпайтынын ескеру қажет.

2022 жылға жер дауларына қатысты жеке және заңды тұлғалардан 279 талап арыздар түсіп, 67 сот шешімдері шыққан, сонымен бірге осы санаттағы істердің көп бөлігі кері қайтарылған. Кері қайтарылған талап арыздардың негізгі бөлігі талап қоюшылардың талап қоюды сотқа беруге арналған мерзімді өткізіп алуына байланысты болуда.

ӘРПК-нің 136-бабында сотқа талап қоюды беруге арналған мерзімдерді есептеу мен қолданудың шарттары көрсетілген, атап айтқанда – дау айту туралы, мәжбүрлеу туралы талап қоюлар шағымды қарайтын органның шағымды қарау нәтижелері бойынша шешімі табыс етілген күннен бастап бір ай

ішінде сотқа беріледі. Егер заңда сотқа дейінгі тәртіп көзделмеген немесе шағымды қарайтын орган болмаса, талап қою әкімшілік акт табыс етілген күннен бастап немесе осы кодексте және Қазақстанның заңнамасында белгіленген тәртіппен жеткізілген кезден бастап бір ай ішінде беріледі.

Әрекет жасау туралы талап қою адамға әрекеттің жасалғаны туралы мәлім болған, сондай-ақ, әрекет жасау үшін заңнамада белгіленген мерзім өткен күннен бастап бір ай ішінде сотқа беріледі. Сонымен қатар, талап арызбен сотқа жүгіну кезінде заңда белгіленген дауды сотқа дейінгі реттеу тәртібін сақтау қажет екенін ескеру қажет.

Бұл жерде дәлелді себеппен өткізіп алынған талап қоюды беруге арналған мерзімді сот Азаматтық процестік кодекстің қағидалары бойынша қалпына келтіруі мүмкін. Талап қоюды сотқа беруге арналған мерзімдерді өткізіп алу себептері мен олардың мәнін әкімшілік істің дұрыс шешілуі үшін сот алдын ала тыңдауда анықтайды.

Талап қоюды сотқа беруге арналған мерзімді дәлелді себепсіз өткізіп алу, сондай-ақ, сотқа жүгінді өтіп кеткен мерзімін қалпына келтірудің мүмкін болмауы талап қоюды қайтару үшін негіз болып табылады.

АТҚАРУШЫЛЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ПРОЦЕСІ БҰЗЫЛҒАН ҚҰҚЫҚТЫ ҚАЛПЫНА КЕЛТІРЕДІ

Облыс, республикалық маңызы бар қалалар мен республиканың барлық өңірі жеке сот орындаушының жұмыс істеу аумағына кіреді. Ол осы аталмыш аймақтың бәрінде атқарушылық құжаттардың орындалуын қадағалауға, жүргізуге құқылы.

Аксер ИЗЕМБАЕВА, Алматы облысының жеке сот орындаушысы

Атқарушылық құжат барысына тоқталатын болсақ, ол ең алдымен жеке сот орындаушыларына істі одан әрі бөлу үшін өңірлік палатаға ұсынылады.

Бұл құжат борышкер-жеке тұлғаның тіркелген жері немесе оның тұрақты тұратын жері, болмаса оның жұмыс орны бойынша атқарушылық іс-қимылдарды жүзеге асыру үшін беріледі. Сондай-ақ, ол борышкер-заңды тұлғаның тіркелген жері, органның (құрылтайшысының) нақты орналасқан жері, сонымен қатар оның мүлкінің тіркелген не орналасқан жері бойынша бөлінеді. Бұл арада жеке сот орындаушысына жүктелетін жүк ауыр. Ол заңда көрсетілген рет бойынша атқарушылық құжаттардың орындалуын қамтамасыз ету үшін барлық шаралар қолданады. Сондай шаралардың бірі – өңдіріп алу сомасы шегіне сай шоттар мен мүлікке (арест) тыйым салады.

- 1. Борышкердің тегі, аты-жөні немесе борышкер ұйымның атауы;
2. Борышкердің атқарушылық құжаты, берілген күні және орындалмаған міндетінің мазмұнын берген орган;
3. Көрсетілген мәліметтерді жолдайтын сот орындаушысының тегі, аты, әкесінің аты (бар болса), аумақтық бөлімнің атауы мен мекенжайы немесе жеке сот орындаушысы кеңсесінің мекенжайы.

Осыған байланысты жіберілген атқарушылық құжаттардың мәртебесіне сілтеме бойынша өтіп, борышкер өз дерегін тексере алады.

Сонымен қатар, ҚР Әділет министрлігі атқарушылық іс жүргізу органдарының автоматтандырылған ақпараттық жүйесінде (АИСОИП) атқарушылық іс жүргізу тараптарының кабинетін (борышкер, өндіріп алушы) әзірлеп, пайдалануға енгізді. Осы кабинетте тараптар атқарушылық іс жүргізудің орындалу барысымен таныса алады, сондай-ақ, атқарушылық іс жүргізудің барлық процестік материалдарын қарай алады.

АИСОИП жүйесі «Kaspi bank» жүйесімен біріктірілген, осыған орай борышкерлер «Kaspi bank» қосымшасында «Төлемдер» - «Сот берешегін төлеу» бөлімінде борышкердің ЖСН нөмірін енгізіп, берешекті төлеуге болады. Осы төлемнен кейін шектеулер автоматты түрде бір мезгілде шешіледі.

ПӘРМЕН

ЖАРНАМА САЛЫҒЫН ЕСЕПТЕУДЕ ҚАТЕ БАСЫМ

Кәсіпкерлердің құқықтарын қорғау жөніндегі қызмет шеңберінде прокуратура органдары бизнес субъектілеріне жарнама салығын есептеу кезіндегі заңдылықтың жай-күйіне талдау жүргізді.

Кәсіпкерлерден белгілер үшін сыртқы жарнама ретінде салық төлемдері барлық жерде алынғаны анықталды. Алайда «Жарнама туралы» заңға сәйкес, белгіге салық салынбайды, өйткені ол сыртқы (визуалды) жарнама болып табылмайды.

Мұндай тәжірибе әкімдіктердің фискалдық органдарға жарнама ретінде анықтай отырып, белгіні пайдаланатын кәсіпкерлер туралы мәліметтерді ұсынуы нәтижесінде қалыптасты.

Мысалы, Алматы облысында әкімдік жарнама үшін салық төлеуші ретінде А. ЖК туралы мәліметтерді жіберген кезде ғимараттың төбесіндегі дүкеннің белгісі

ғана алынған. Сонымен қатар, Қызылорда облысында бизнес объектілерінде үгіт материалдарын орналастырғаны үшін 18 кәсіпкерге салықтық төлемдерді негізсіз есептеу фактісі анықталды, олар да заң талаптарына сәйкес салық салуға жатпаған. Жалпы, прокурорлар 1600-ден астам заңсыз салық алу фактілерін анықтады.

Бүгінге прокурорлық қадағалау актілері бойынша 12 лауазымды тұлға тәртіптік жауапкершілікке тартылды, 725 бизнес субъектісінің құқықтары қаралды, 12 млн теңгеден астам қаражат кәсіпкерлерге қайтарылды. Бұл жұмыс жалғасуда және бақылануда. Сондай-ақ, Үкімет жіберілген бұзушылықтар туралы ақпараттандырылды, жарнама саласындағы уәкілетті органның тиісті басшылықты жене салааралық, үйлестіруді қамтамасыз ету қажеттілігіне назар аударылды.

Аружан ҚОЖАБАЕВА

РУХАНИЯТ

«ОРАЛХАН ОҚУЛАРЫ» ҚАЙТА ОРАЛА МА?

Қазақ әдебиетінде өзіндік орнын қалдырған, шығармалары тек қазақ жұрты емес, шет елдерді мойындатқан, жазушы-драматург, журналист – Оралхан Бөкейдің туғанына биыл 80 жыл толып отыр. Санаулы ғұмырында, саналы ұрпағына өшпес мұра қалдырып кеткен тұлғаны бүгінгі күні өз дәрежесінде дәріптей алып жүрміз бе?

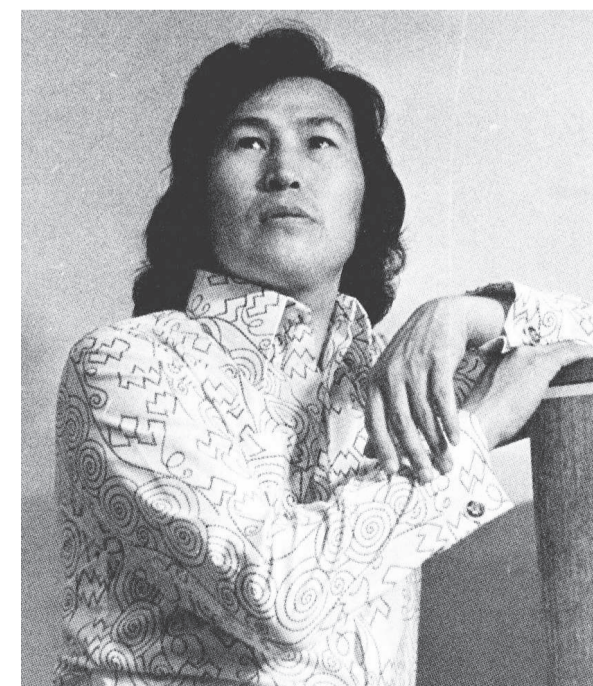
Шыңғыстаудың бөктерінде, дарынды, білімді отбасында дүниеге келген Оралханның да өнерден ауылы алыс емес. Өмір жолы журналистикамен де, жазушылықпен де ұштастыра білді. Сонымен қатар, Т.Жүргенов атындағы өнер академиясында ұстаздық қызмет еткені көпшілік біле бермеуі де мүмкін. Құрдастары жазушыны еске алған тұста ерекше қабілетін жарыса баяндайды. Осы бір қабілетіне орай, сол кездегі Мәдениет министрі

Алтынбек Сәрсенбаевтың қолдауымен «Оралхан Бөкей атындағы көркемсөз оқу байқауы» ұйымдастырылған. Байқау ең алғаш 1998 жылы Астана қаласынан бастау алды. Осы ретпен жыл сайын өткізіліп келе жатқан байқау белгісіз себептермен 2017 жылы тізімнен алынып тасталған. Қазақ ақын-жазушыларының шығармалары оқылатын байқаудың не үшін қажеті болмай қалғаны белгісіз. Осы мәселе бойынша жазушының қарындасы Фалия Бөкейқызының пікірін білген едік:

«Иә, елімізде «Оралхан оқулары» алынып тасталды. Мен соған іштей қынжыламын. Байқау «Оралхан Бөкей оқулары» деп аталғанымен, онда бүкіл қазақ классиктерінің шығармалары оқылады. Бір кездері «Оралхан Бөкей атындағы» деген тіркес алынып тасталғанда сол кездері ҚР Мәдениет және ақпарат министрі Мұхтар Құл-Мұхаммедке хат жолдадым. Сол кезде: «Мұндай қателік енді

қайталанбайтынына Алланың атымен уәде беремін» деп жауап берген. Сол уақыттан кейін байқау үздіксіз өтіп тұрды. Одан кейін «Республикалық көркемсөз оқулары» басталды. Оның өзінің ережесі болды. Байқау үш деңгейде өтетін: аудан – облыс – республика. Қатысушылар үш сала бойынша (классика, поэзия және монолог) бақ сынасады. Бұл салалардың ең бір тиімді тұсы – ауылдағы мектеп оқушыларының арасынан қатысқысы келетіндерге шектеу жоқ еді. Осы байқау соңғы рет Шымкент қаласында өтті. Енді қайтадан қалпына келсе екен деген тілегім бар» – деді ол.

«Біз өлгенде жоғымызды жоқтап, жазғанымызды жинап, осындай бір қызымыз жүрсе, өкініш жоқ екен», – деп жазушының өзі айтқандай, айту – біздің міндет. Аз ғұмырында артына мол мұра қалдырған тұлғаның қолымыздан келгенше туындыларын дәріптеп, өз

дәрежемізде насихаттай алсақ, одан асқан бақыт бар ма?

Жібек ҚҰДАЙБЕРГЕНОВА ҚазҰУ, Журналистика факультеті, 4 курс студенті

